

Akadeemiliste tekstide kirjutamine

realia et naturalia

AVOK - Akadeemilise Väljendusoskuse Keskus
Tartu Ülikool
2014

Täname

Tartu Ülikooli õppejõude intervjuude andmise eest.

AVOKi konsultante intervjuude läbiviimise eest.

Selle teaviku ilmumist on toetanud SA Archimedese programm „Primus“.

Anni Jürine

Djuddah A. J. Leijen

Ilona Trigel

Sisukord

I osa: Akadeemiliste tekstide koostamine	4
Sissejuhatus	4
Akadeemiliste tekstide kirjutamine	5
Tulemusele suunatud tekstiloomine	6
Protsessile suunatud tekstiloomine	7
Akadeemiliste tekstide koostamise oskus	7
Kirjutamine kui protsess	8
Ülesandest arusaamine	8
Teksti kavandamine	10
Mustandi koostamine	10
Mustandi parandamine	11
Mustandi ülevaatamine ja ümberkirjutamine	11
Teksti viimistlemine	13
Omad ja võõrad mõtted tekstis	14
Kasulikke linke	15
II osa: Intervjuud õppejõududega	16
Emeriidotsent Uno Veismann (knd)	16
Dotsent Dietmar Pfahl (PhD)	18
Professor Toomas Tammaru (PhD)	21

I osa

Akadeemiliste tekstide koostamine

Sissejuhatus

Käesoleva teaviku eesmärk on abistada bakalaureuse- ja magistriastme üliõpilasi akadeemiliste tekstide kirjutamisel. Akadeemiliste tekstidena käsitleme kõiki ülikoolis nõutavaid kirjalikke töid, sh lühemaid kirjutisi (nt arutlused, esseed, pikemad vastused kirjalikel eksamitel) ja mahukamaid, uurimuslikke kirjutisi (nt seminartööd, bakalaureusetööd ja magistrیتööd). Me oleme seisukohal, et kõikidel akadeemilistel tekstidel on ühisosa ning siinse teaviku sisu võib rakendada kõikide ülikooliõpingutel ette tulevate tekstide koostamisel.

Akadeemiliste tekstide kirjutamine, nagu kirjutamine laiemalt, on õpitav oskus, mitte kaasasündinud anne. See tähendab, et igaüks saab oma kirjutamisoskust parandada. Mõistagi ei piisa oma kirjaliku väljendusoskuse parandamiseks selle või mõne muu materjali lugemisest, akadeemiliste tekstide kirjutamine tahab palju harjutamist. Lisaks sellele on väljendusoskuse arendamise juures oluline veel üks aspekt – saada teadlikuks kirjutamisprotsessist, s.o nendest etappidest ja tegevustest, mida hea teksti kirjutamine endas kätkeb. Siinses teavikus keskendutakse selle protsessi kirjeldamisele.

Akadeemiliste tekstide kirjutamise põhimõtteid ja selle õpetamist käsitlevat dissipliini on mõnel pool nimetatud ka *akadeemiliseks kirjutamiseks*. Siinses käsitluses seda nimetust ei kasutata, kuna tegemist ei ole eesti keeles kuigi õnnestunud terminiga. Nimelt on *akadeemiline kirjutamine* tõlkelaen inglise keelest (*academic writing*). Inglise keeles viitab sõna *writing* nii protsessile (mille tegemine?) kui ka tegevuse nimele (mis?), eesti *kirjutamine* väljendab eeskätt protsessi. Seetõttu ei sobi

sõna *kirjutamine* laiendada omadussõnaga (*akadeemiline kirjutamine*) ning sobimatud on muudki sarnased fraasid, nt *hea kirjutamine* (> *hästi kirjutamine*). Seega peame seda ebasobivaks nimetuseks distsipliinile, mille eesmärk on arendada head väljendusoskust ja õpetada mõtete arusaadavat esitust.

Kuigi Eestis on teadusteksti kirjutamise tavad, puudub meil *academic writing*'uga võrdväärne akadeemiliste tekstide uurimise ja õpetamise traditsioon. Eestis on keskendunud pigem valmis teadusteksti tunnuste kirjeldamisele (nt teadusteksti struktuur, stiil, keel jne), mitte aga niivõrd kirjutamisele kui tekstilooome protsessile ülikoolis. Kuna me ei pea õigeks angloameerika traditsioonide toorest ülekandmist Eesti oludesse ja eesti keelde, oleksid otsesed paralleelid *academic writing*'uga eksitavad. Samas on selge, et ülikoolis (eriti madalamal astmel) kirjutatavad tekstid ei ole veel päris teaduslikud tekstid (nagu teadusartiklid, monograafiad), kuigi neil on teaduslike tekstidega ühiseid jooni. Seetõttu nimetamegi neid akadeemilisteks tekstideks, mitte teadustekstideks.

Siinse kirjutise esimene osa käsitleb kirjutamist kui protsessi, s.t jagatakse praktilisi nõuandeid, kuidas head akadeemilist teksti kirjutada. Seejuures ei puudutata õigekeelsusküsimusi, vaid keskendutakse tekstilooemele. Kuna teaduslikud uuringud eestikeelsete akadeemiliste tekstide kirjutamise kohta puuduvad, oleme püüdnud Eesti traditsiooni avada õppejõudude pilgu läbi. Teaviku teises osas on esitatud intervjuud *realia et naturalia* valdkonna õppejõududega, kes on jaganud oma mõtteid akadeemiliste tekstide kirjutamise ja üliõpilaste väljendusoskuse kohta.

Akadeemiliste tekstide kirjutamine

Kõik me puutume igapäevaselt kokku kõikvõimalike kirjalike tekstide koostamisega. Olgu nendeks siis õpingute või tööga seotud kirjutised, (veebi)päeviku sissekanded, ilukirjanduslik omalooming või koguni Twitteri säutsud ja Facebooki postitused. Olenemata nende tekstide žanri- ja registrierinevustest on kõik ülal loetletud kirjutised kirjalikud tekstid – nende koostamisel edastatakse oma mõte kirjalikus vormis. Kuigi üldlevinud arvamuse kohaselt on kirjutamisoskus miski, mis mõnel lihtsalt on ja mõnel mitte, on siinse teaviku autorid arvamusel, et kirjutamisoskus ei ole kaasasündinud anne, vaid see on õpitav ja arendatav. Samamoodi on õpitav ja arendatav akadeemiliste tekstide kirjutamise oskus. Kuna igasugused oskused arenevad kõige paremini harjutades, tuleb ka tekstide kirjutamise (sh akadeemiliste tekstide kirjutamise) vilumus ainult harjutamisega.

On inimesi, kes naudivad igasuguste tekstide koostamist, ning neid, kellele ühel või teisel põhjusel ei meeldi üldse kirjutada. Viimasel ajal võib aga üldisema tendentsina märgata pikemate ja sisuliste tekstide kirjutamise oskuse vähenemist. Kuigi selle

taga võib näha mitmeid põhjusi (vähenev lugemus, suulise keele elementide tungimine kirjakeelde jms), on selle tendentsi üheks mõeldavaks seletuseks tekstide roll tänapäeva hariduses. Kõik me teame, et nii üldhariduskoolis kui ka kõrgkoolis kasutatakse kirjalikke töid peamiselt õpitu kontrollimiseks. Sellisel eesmärgil teksti koostamise (ja selle hindamise) juures on esiplaanil see, mida tekst ütleb, mitte see, kuidas ta seda ütleb. Kuna teadmiste kontrolli eesmärgil kirjutatud teksti lugejal on teksti sisule teatud ootused, ei pöörata tihti kuigi palju tähelepanu sellele, kuidas tekst on koostatud. See võib põhjustada olukorra, kus teksti koostaja jaoks hägustub kirjutamise eesmärk ning kirjutamisest kaob nauding. Kirjutamisel on lisaks teadmiste kontrollile teinegi oluline kasutegur, millel on eriti oluline roll kõrghariduses – see aitab meil õpitud omandada. Et kirjutamisprotsessi käigus tekiks teksti autoril parem arusaamine teemast, mida loodav tekst käsitleb, on oluline roll sellel, kuidas autor kirjutamisele läheneb. Kõige üldisemalt võib kõrghariduses täheldada kaht tüüpi lähenemist tekstide kirjutamisele – tulemusele suunatud tekstiloome ja protsessile suunatud tekstiloome.

Tulemusele suunatud tekstiloome

Nagu nimigi ütleb, on tulemusele suunatud tekstiloome juures olulisim lõpptulemus. See tähendab, et esitada tuleb vaid töö lõplik versioon, mida hinnatakse õppejõu määratud või muul viisil kehtestatud nõuete alusel. Üliõpilane peab teadma, millised on nõuded, ning kirjutama nendele vastava teksti. Näiteks tuleb üliõpilasel esitada semestri lõpuks essee, milles üliõpilane näitab, et on omandanud kursusel käsitletud teemad. Tavaliselt on sellisel kirjutisel suur roll ainekursuse hinde kujunemisel. Kuna selle lähenemise puhul tuleb hindamiseks esitada vaid lõpptulemus, jääb teksti kirjutamine tihti viimasele minutile ning ajanappuse tõttu püütakse tekst koostada nii kiiresti ja vähese vaevaga kui võimalik. Seetõttu ei jätku piisavalt aega oma teksti ülelugemiseks ja suuremate paranduste tegemiseks.

Kuna positiivse hinde korral üliõpilane oma töösse enam parandusi ei tee, on õppejõu tagasiside sellistele töödele tavaliselt minimaalne või puudub üldse. Juhul kui õppejõud annab tagasisidet, on see enamasti pealiskaudne ning puudutab vaid kerge vaevaga tuvastatavaid vigu (näiteks õigekirjavead). Sellise tagasiside tulemusena võib üliõpilane teha valesid järeldusi kas oma teadmiste või oma kirjutamisoskuse kohta. Näiteks võib madala hinde saanud üliõpilane arvata, et hinne kajastab tema erialateadmisi, kuid tegelikult tuleneb see hoopis (osaliselt) puudulikust eneseväljendusoskusest. See tähendab, et kirjutisest ei selgu, kuivõrd hästi on üliõpilane õppeaine sisu omandanud. Tagasiside võib olla ka väga põhjalik ja hõlmata mitmeid tasandeid, kuid tulemusele suunatud tekstiloome puhul ei ole tagasisidest tihti kasu – kui üliõpilane oma tööd enam parandama ei pea, jäävad kirjutise kohta tehtud värtuslikud soovitusused enamasti rakendamata. Nii ei parane ei tekst ega üliõpilase kirjutamisoskus.

Protsessile suunatud tekstiloome

Protsessile suunatud tekstiloomes on keskne kirjutamise protsess, mitte tulemus. See ei tähenda, et hea lõpptulemus ei oleks selle lähenemise puhul oluline – tekstiloome protsessile suurema tähelepanu pööramine võimaldabki saada paremaid lõpptulemusi. Protsessile suunatud tekstiloome avaldab kirjutamise kui õppimisviisi potentsiaali suuremal määral kui tulemusele suunatud tekstiloome, sest annab autorile rohkem aega teema läbitunnetamiseks. Protsessi lõpptulemusena valminud kirjutis, mis esitatakse hindamisele, on läbinud mitu etappi – kavandamine, esialgse mustandi loomine, selle ümberkirjutamine ja teksti viimistlemine. Nende etappide läbimine annab autorile rohkem võimalusi oma mõtete selgeks formuleerimiseks, mis kõneleb ka teema paremast omandamisest.

Protsessile suunatud tekstiloomes võtab tavaliselt kõige vähem aega esialgse mustandi loomine. Rohkem aega pühendatakse kirjutise kavandamisele ning parandustele ja ümberkirjutamisele. Nii saab autor kirjutamisprotsessi eri etappidel keskenduda kirjutise eri aspektidele. Selle tulemusel paraneb peale teksti kvaliteedi ka üliõpilase kirjalik väljendusoskus. Kirjalikku väljendusoskust arendab eeskätt iseenda teksti ümberkirjutamine, sest selle käigus tuvastatakse teksti probleeme (näiteks vastuolud, nõrgad argumendid jmt) ja parandatakse need.

Nõrkadele kohtadele tekstis aitab tähelepanu juhtida ka tekstile antav tagasiside, millel on protsessile suunatud tekstiloomes oluline roll. Tagasisidet antakse mustandi(te)le, mitte lõpptulemusele, sest sel etapil on üliõpilasel võimalus oma teksti veel muuta. Kuna tagasisidet antakse kirjutamisprotsessi keskel, on tagasiside tavaliselt põhjalik ning keskendub sisulisematele küsimustele kui näiteks õige kiri. Samuti on võimalik eri etappides anda tagasisidet teksti erinevate tahkude kohta (teksti ülesehituse loogika, lõigu struktuur, mõtte selge väljendus). Ka see aitab autoril oma teksti nõrkusi mõista ja nendest õppida.

Kuna protsessile suunatud tekstiloomel on lõpptulemusele suunatud tekstiloome ees mitmeid eeliseid, kirjeldatakse järgnevalt just protsessile suunatud tekstiloomet ja selle etappe. Seejuures on iga etapi juures selgitatud, millele erilist tähelepanu pöörata, et oma kirjutamisoskust parandada.

Akadeemiliste tekstide koostamise oskus

Ülikooli astuvad üliõpilased ei pruugi osata ülikoolis kehtivatele nõudmistele vastavat akadeemilist teksti koostada. Selles ei ole midagi imelikku: suurem osa üliõpilastest tuleb koolisüsteemist, mis ei nõuagi neilt akadeemiliste tekstide koostamise oskust ning võimalik, et nad ei ole senini kirjutanud ühtegi teksti, mis on sarnane

ülikoolis nõutavate tekstidega. Samuti on neil vähe akadeemiliste tekstide lugemise kogemust. Seega tuleks üliõpilastele akadeemilise väljendusoskuse õpetamise algstaadiumis arendada nii akadeemiliste tekstide kirjutamise kui ka lugemise oskust ning kriitilise mõtlemise oskust tervikuna.

Paljud õppekavad ei paku aga kuigi palju võimalusi nende oskuste arendamiseks. Näiteks on õppekavasid, kus üliõpilastel ei tule madalamatel õppeastmetel kirjutada kuigi palju akadeemilisi tekste ega pikemaid eksamivastuseid ja/või ei ole õppekavas bakalaureusetööd. Nii võib juhtuda, et magistriõpinguid alustab väga vähese akadeemiliste tekstide koostamise kogemusega üliõpilane. Juhul kui bakalaureusetöö on nõutav, kuid üliõpilased ei ole akadeemiliste tekstide koostamist kuigivõrd harjutada saanud, satuvad nad sageli raskustesse ja sõltuvad töö kirjutamisel paljus oma juhendajast. Mida rohkem akadeemilisi tekste üliõpilased kirjutavad, mida erinevamad on neile antavad kirjalikud tööd ning mida põhjalikum on nende tekstidele antud tagasiside, seda paremaks saab nende kirjutamisoskus.

Kirjutamine kui protsess

Ülikoolis koostatakse mitmesuguseid kirjalikke tekste, alustades (pikematest) kirjalikest eksamitöödest ja lõpetades kraaditöödega. Sinna vahele jäävad mitmesugused arutlused, analüüsid, esseed, praktika aruanded jms tekstid. Kõik need kuuluvad akadeemiliste tekstide hulka ning neil on olemas selge ühisosa. Seetõttu kehtivad nende kirjutamisel samad põhimõtted ning üldjoontes läbitakse nende kirjutamisel samad etapid – kavandamine, mustandi koostamine ja ümberkirjutamine ning viimistlemine. Samas on nendel tekstidel mõistagi ka erinevusi, mistõttu tuleb eri tekstide juures tähelepanu pöörata erinevatele seikadele. Näiteks lühemate, mitteuurimuslike kirjutiste puhul on oluline tähelepanu pöörata juhisele.

Ülesandest arusaamine

Hea teksti kirjutamise eelduseks on õppejõu antud ülesandest õigesti aru saamine. Ülesandest arusaamist loetakse kirjutamisprotsessi osaks, sest juba teksti kavandamisel peab autoril olema selge, mida temalt täpselt oodatakse. Tavaliselt tuleb üliõpilasel kirjalikus töös näidata teema valdamist, seoste nägemise oskust ning oma seisukoha kujundamise ja selle kasuks argumenteerimise oskust. Kui üliõpilane ei ole õigesti aru saanud sellest, mida ülesanne temalt nõuab, võib teksti koostamisel ette tulla mitmesuguseid probleeme. Näiteks võib üliõpilane kirjutada argumenteeriva teksti asemel kirjeldava teksti või lähtuda isiklikust kogemusest, kui oodatakse hoopis teaduslikele allikatele tuginemist. Sage probleem üliõpilastöös on ka see, et

refereeritakse ainult teisi autoreid ning unustatakse seejuures enda argumenteeritud arvamus lisamata. Ülesandest valesti arusaamise tagajärg on tõenäoliselt halvem hinne. Samuti võib see mõjutada üliõpilase hinnangut oma teadmiste ja/või kirjutamisoskusele. Selle vältimiseks tuleks ülesande juhised lugeda läbi kohe, kui ülesanne antakse. Vajadusel tuleb õppejõult või kaasüliõpilastelt küsida täpsustusi või nõu.

Ülesande juhised peaks sisaldama kõige olulisem teave ülesande kohta: mis tüüpi teksti nõutakse, kes on teksti adressaat, kui pikk peab tekst olema, millal on töö esitamise tähtaeg. Lisaks võib seal olla detailsemat infot ja spetsiifilisemaid nõudeid. Juhise lugemisel tuleb mõelda, kuidas ülesanne seostub ainekursusel õpitud teemadega.

Oluline on aru saada, mis on juhises oluline. Eesti keeles võib oluline info olla ka sõnade vahelistes seostes. Näited 1–3 on töökäsed, kus näiliselt sarnaste lausetega antakse üsna erisuguseid ülesandeid:

1. Nimeta kõrgkoolis akadeemilist toimetulekut mõjutavad tegurid
2. Nimeta akadeemilist toimetulekut mõjutavad tegurid kõrgkoolis
3. Nimeta kõrgkooli akadeemilist toimetulekut mõjutavad tegurid

Esimeses näites küsitakse tegurite kohta, mis mõjutavad üliõpilaste toimetulekut kõrgkoolis. Teine töökäsk eeldab, et tuleb nimetada tegureid, mis mõjutavad akadeemilist toimetulekut ülikoolis üldisemalt (sh õppejõudude hulgas). Kolmandast töökäsust võib välja lugeda, et küsitakse tegurite kohta, mis mõjutavad seda, kuidas kõrgkool akadeemilisel maastikul toime tuleb.

Ülikoolis kirjutatakse ka selliseid töid, millel otsene tööjuhised puudub. Sellised on uurimuslikud kirjutised (nt bakalaureuse- ja magistritööd). Sellisel juhul tuleb kirjutamisel lähtuda oma uurimisküsimustest ja tööle kehtivatest nõuetest. Mõistagi on kraaditöö kirjutamine pikem ja töömahukam protsess kui ainekursuste raames nõutavate kirjalike tööde koostamine. Sellegipoolest on mõlema teksti kirjutamisprotsess üldjoontes sarnane. Järgnevalt kirjeldataksegi kirjutamisprotsessi üldiselt, otseselt konkreetsest tekstist lähtumata.

Kirjutamisprotsess koosneb kolmest etapist – teksti kavandamine, mustandi kirjutamine ning teksti ülevaatamine ja parandamine (sh viimistlemine). Kuigi need etapid järgnevad üksteisele, ei pruugi kirjutamisprotsess ise olla tervikuna lineaarne. Näiteks ei läbi kraaditööd ja muud pikemad kirjutised tavaliselt tervikuna neid etappe järjest, vaid neid koostatakse väiksemate osade kaupa (nt peatükid, alapeatükid). Seega pöörduv autor pidevalt tagasi mustandi loomise etappide juurde. See ei tähenda aga, et erinevad osad tehakse algusest lõpuni täielikult valmis. Kuna tekst võib kirjutamisprotsessis oluliselt muutuda, tasub viimistlemise juurde asuda siis, kui terve tekst on juba eelnevad etapid läbinud (vt „Teksti viimistlemine“).

Teksti kavandamine

Tekstiloomise protsessis on väga olulisel kohal teksti kavandamine. Üliõpilased, kellel on tekstide koostamisega vähem kogemusi, asuvad sageli kohe teksti loomise juurde ning jäätavad kavandi tegemata. Ilma kavandita koostatud tekstid kipuvad aga olema selge struktuurita ja laialivalguvad.

Teksti kavandamine hõlmab endas kõike seda, mida tehakse enne teksti kirjutama asumist. Teksti kavandamisel võib abi olla järgmistest tegevustest:

- võtmesõnade ja/või mõistete loetelu koostamine,
- kirjutise teema harude loetelu koostamine,
- teemaga seotud allikate lugemine ja märkmete tegemine,
- teema eri tahkude seostamine ja seoste visualiseerimine,
- töö eesmärgi ja uurimisküsimuste sõnastamine,
- oma mõtete arutamine teistega (nt õpingukaaslased, sõbrad).

Kavandi koostamine aitab teemat piiritleda. Samuti annab see teksti autorile selgema ülevaate, mida ta teema kohta juba teab, ning mille kohta tuleb veel lugeda ja/või juurde uurida. Kavandi koostamine aitab autoril endal saada parema ülevaate sellest, mida ta oma tekstiga öelda tahab ja kuidas on seda kõige parem teha. Kuna autori ülesanne on kirjutada tekst, mis lugejat veenab, tuleb juba kavandamise etapis arvestada teksti adressaadiga. Näiteks tasub mõelda teksti koostamisel sellele, kes on teksti lugeja, millised on tema taustateadmised ja ootused tekstile.

Kavandi koostamine võib aidata üle saada kirjutamiskrambist. Kirjutamiskramp võib tekkida tekstiloomise mistahes etapis, kuid tihti tabab see just enne kirjutamisprotsessi algust, kui tekib tunne, et ei oska kuskilt alustada. Sellisel juhul võib proovida mõtteid koguda vaba tekstiloomise strateegia abil. Vaba tekstiloomise käigus pannakse piiratud aja jooksul (nt 1–6 minutit) kirja kõik mõtted, mis teemaga seoses pähe tulevad. Kirjutades ei pöörata tähelepanu trükivigadele, õigekirjareeglitele ega sõnastusele. Peale seda loetakse kirjutatu läbi ning valitakse välja üks (või rohkem) mõte(t), mida tahetakse edasi arendada. See mõte on järgmise vaba tekstiloomise sessiooni teema. Vaba tekstiloomise abil mõtete kogumine aitab kirjutamiskrambist üle ka teistes teksti koostamise etappides.

Mustandi koostamine

Peale esialgse kavandi koostamist võib asuda teksti kirjutama. Selleks tuleb luua endale kirjutamiseks sobivad tingimused. Sobivad tingimused loob selline keskkond, kus tehakse vaimset tööd (nt raamatukogu) ning kus on võimalikult vähe segavaid faktoreid, mis sunniksid tööd tihti katkestama. Samuti tuleks vältida kõrvalisi tegevusi (pidev e-posti kontrollimine, sotsiaalmeedia saitide külastamine jms).

Mustandi kirjutamine algab esialgse kavandi täpsustamisest ja laiendamisest. Märksõnad arendatakse pikemateks lõikudeks. Mustandit alustades peaks teksti autoril olema kujunenud arusaam sellest, mis tal teema kohta öelda on ja millistele allikatele tema käsitus tugineb. Kui tegemist on empiirilisel materjalil põhineva uurimusliku tekstiga (nt bakalaureuse- või magistritöö), peaks vähemalt osa materjalist olema analüüsitud. Mustand, mis luuakse esialgse kavandi alusel, teema kohta tehtud märkmete ning materjali analüüsi põhjal, peaks olema juba enam-vähem sidus tekst. On oluline rõhutada, et selles etapis ei sünni teksti lõplik versioon. Vastupidi – see on esialgne mustand, mis kirjutamisprotsessis veel mitu korda ümber kirjutatakse. Näiteks võib selles etapis loodud tekstilõike hiljem ümber tõsta või kustutada. Ka mustandi kirjutamisel ei tasu veel tähelepanu pöörata õigekeelsusele ega tingimata taotleda akadeemilisele tekstile kohast stiili. Selle asemel tuleks keskenduda oma mõtete paberile saamisele. Mustandi koostamine võtab tekstiloomeprotsessis tavaliselt kõige vähem aega, põhiline aeg peaks kuluma mustandi kirjutamisele eelnevale ja järgnevale etapile ehk teksti kavandamisele ja selle parandamisele.

Mustandi parandamine

Mustandi kirjutamisele järgneb teksti parandamine. See on tekstiloomeprotsessi kolmas ja viimane etapp, mille võib omakorda jaotada kaheks osaks – mustandi ülevaatamine ja ümberkirjutamine ning teksti viimistlemine.

Mustandi ülevaatamine ja ümberkirjutamine

Esimesena tuleb mõistagi mustand üle vaadata ja teksti vajadusel ümber kirjutada. Algse mustandi (isegi laiaulatuslikus) muutmises ei ole midagi ebaharilikku. Kirjutamisprotsess on tsükliline ja erinevad tegevused (kirjutamine, parandamine, ümberstruktureerimine) on aktiivses kasutuses kogu protsessi jooksul. Kirjutise edenedes arendatakse mõtteid edasi ning sellest võivad tekkida ebakõlad olemasolevas tekstis. Nende eemaldamiseks tuleb teinekord teha suuremaid muutusi. Võib juhtuda, et kirjutamisprotsessis muutub ka esialgne kavand. Kõik see on tekstiloomeprotsessi loomulik osa ja näitab, et tekst areneb koos oma autoriga ja autor koos tekstiga. Tekstiloomeprotsess aitab autoril saada parema arusaamise käsitletavast teemast, samuti õpetab see teda nägema probleeme ja puudujääke tekstis. See tähendab, et paranevad nii kirjutamisoskus kui ka aineteadmised.

Tihti on teksti autoril endal oma tekstis raske suuremaid probleeme näha ning ulatuslikumaid parandusi ette võtta. Olles ise teksti loonud ning sellega palju vaeva näinud, on autoril raske olla selle suhtes kriitiline. Seetõttu oleks hea, kui teksti loeb ja kommenteerib keegi, kes suudab seda objektiivselt hinnata. On väga tähtis, et esimene tagasiside tuleks just pooleli olevale, mitte valmis tekstile, sest selles etapis

on võimalik teha kergema vaevaga suuremaid muutusi. Kui see, et teksti on vaja oluliselt ümber kirjutada, selgub alles siis, kui autor on teksti juba valmis kirjutanud, viimistlenud ja isegi vormistanud, on autor teinud palju tühja tööd. Sellist olukorda aitab vältida õigeaegne tagasiside tekstilooome protsessis.

On oluline, et teksti tagasisidestaja mõistab teksti kirjutamise konteksti ja teab, millele lugedes tähelepanu pöörata. Näiteks sobivad teksti objektiivseteks lugejateks kaasõpilased, sest neil on teadmised kirjutise teemast või vähemalt ainevaldkonnast, kuhu see kuulub, ning mis veelgi olulisem – neil on sarnaste tekstide kirjutamise kogemus. Üliõpilase pere ja sõbrad ei ole tavaliselt objektiivsed tagasisidestajad, sest lähedastel on raskem kriitiline olla. Üks viis tekstide tagasisidestamiseks on kirjutamisrühmas osalemine. Kirjutamisrühma moodustavad 4–8 sama või lähedase valdkonna esindajat, kes kohtuvad regulaarselt (nt korra nädalas või üle nädala), et üksteise pooleli olevaid tekste tagasisidestada. Kirjutamisrühma eelis on see, et rühm võimaldab oma teksti kohta tagasisidet saada mitmelt inimeselt korraga. Peale selle parandab teiste tekstide kriitiline analüüsimine ka üliõpilase enda tekstilooome oskust. Kui üliõpilane kirjutab kraaditööd, on loomulikult hindamatu väärtusega ka juhendaja tagasiside. Selleks, et üliõpilane juhendaja väärtuslikke kommentaare oma teksti parendamisel arvesse saaks võtta, on oluline, et juhendaja oleks tekstilooome protsessi kaasatud juba selle varastes etappides. Nii on tal võimalik nii teksti kui ka üliõpilase oskuste arendamisse maksimaalselt panustada.

Tagasisidet on võimalik anda tekstile kui tervikule, kuid ka selle eri tahkudele. Näiteks võivad sama teksti piires erineda hinnangud teksti sisule, ülesehitusele ja keelekasutusele. Kui tekst ei ole veel valmis, on loomulik, et seda ei ole mõtet hinnata kui tervikut, vaid tuleks keskenduda teatud etapis olulistele tahkudele. Näiteks ei ole mustandi puhul mõtet keskenduda õigekirja- ja vormistamisküsimustele, vaid tegeleda üldisemate probleemidega, näiteks argumentide loogiline esitus. Selleks, et tagasisidestaja(d) teaks, millele kommenteerides tähelepanu pöörata, peab teksti autor neile teada andma, milline on teksti valmidusaste ning mille kohta ta kõige enam tagasisidet soovib.

Igasugune tagasiside tekstile on teatud mõttes subjektiivne ning seetõttu võivad tagasisidestajate kommentaarid olla ka üksteisele vastukäivad. Näiteks võib üks tagasisidestaja leida, et teatud teemast tuleks pikemalt kirjutada ning teise tagasisidestaja arvates ei peaks seda teemat tekstis üldse puudutama. Sellisel juhul on teksti autori otsustada, kas ja kumba kommentaari ta arvesse võtab. Kogu tagasisidestamise protsessi mõtte on aidata autoril näha potentsiaalseid probleemkohti tekstis, mitte öelda talle ette, mida ta muutma peab. Kuigi tagasiside mistahes tekstile on väga väärtuslik, tuleb mees pidada, et iga autor vastutab oma teksti eest ise ning tal on täielik voli kirjutada see selliseks, nagu ta ise õigeks peab. Kui kommentaare on väga palju, tasuks autoril alguses teha tekstis vaid tema arvates tähtsamad muudatused ning paluda mustandi uuele versioonile veel kord tagasisidet. Mõnikord piisab tekstile vaid ühekordsest tagasisidest, teinekord on vaja teksti mitu korda üle vaadata ja parandada. Seetõttu on oluline, et teksti ülevaatamiseks ja parandamiseks oleks jäetud piisavalt aega.

Teksti viimistlemine

Kui autor on lõpuks oma tekstiga rahul, ei tähenda see veel seda, et kirjutis on esitamiseks valmis. Enne teksti esitamist tuleb viimistleda veel keelekasutust ja veenduda, et tekst vastab vormistusnõuetele.

Teksti keelelise viimistlemise juures tuleks tähelepanu pöörata mitmele asjaolule. Esiteks tuleks veenduda, et teksti stiil on akadeemilisele keelekasutusele kohane. See tähendab, et tuleks vältida kõnekeelsust (*selles töös uuritigi siis nende faktorite mõju X-le*), hinnangulist kõnepruuki ja ebamäärasust (*selliseid tüüpe ei olnud materjalis õnneks eriti palju*), samuti ei sobi kasutada bürookraatlikku stiili ja kulunud väljendeid (*uurimaks antud probleemi põhjalikult teostati teadusuuringud kõrgetasemeliselt; käesoleval hetkel ei oma see aspekt antud töö raames tähtsust*). Vastupidiselt levinud arvamusele ei tee bürookraatlike moeväljendite ja -konstruktsioonide pikkimine teksti keelekasutust „akadeemilisemaks“, vaid need hoopis koormavad teksti ning muudavad selle raskemini loetavaks. Akadeemilise tekst on oma sisult niigi keeruline ning seetõttu ei ole mõtet seda tühjade sõnadega kunstlikult veelgi keerukamaks teha. Tasuks järgida põhimõtet – mida lihtsamini sisu edasi anda, seda selgem see lugejale on. Teine probleem, mis sageli eestikeelset akadeemilist keelekasutust vaevab, on liigne tõlkelisus. Kuna kirjandus, millele autor viitab, on sageli võõrkeelne, kipub võõrapärasusi jääma ka autori eestikeelsesse teksti. Seetõttu tuleks teksti keelelisel viimistlemisel mõelda ka selle peale, kas mustandis on sellist keelekasutust, mis ei ole eesti keeles loomulik (*N keelt emakeele rääkijana Etiopias on umbes 190 000 ja Sudaanis umbes 22 000 (2007. aasta seisuga)*).

Üldiselt kirjutatakse eestikeelsed akadeemilised tekstid impersonaalselt (*uuriti, analüüsiti* jne), kuid ei ole keelatud kirjutada ka esimeses isikus (*uurisin, analüüsisin*) ja kolmandas isikus (*töö autor uuris, analüüsis*). Tihti on esimeses ja kolmandas isikus kirjutamine loomulikum just sellistes valdkondades, kus uurija interpretatsioonil on analüüsis suurem roll.

Viimaks tuleks veenduda, et tekstis ei ole õigekeelsusvigu (nt kokku- ja lahkukirjutamine, suur ja väike algustäht, kirjavahemärgid jne) ega trükivigu. Need hakkavad lugejale tekstis kõige hõlpsamini silma ja jätavad mulje, nagu oleks töö tehtud kiirustades ning lohakalt (ka siis, kui tegelikult on teksti loomisele pühendatud palju aega). Peale selle on keele- ja trükivigu lihtne teksti puudustena välja tuua ning töö hindaja võib seetõttu hinnet alandada. Kõige ilmsemad näpuväärarused saab välistada spellerit kasutades. Kui tekstitöötlusprogramm seda ei võimalda, on eesti keele speller olemas ka veebis. Õigekeelsusküsimustes aitab Eesti Keele Instituudi keelenõu veebileht, mis koondab kõiki eestikeelseid veebis kättesaadavaid õigekeelsusallikaid (vt „Kasulikke linke“).

Vormistusnõuded sõltuvad valdkonna traditsioonidest ning seetõttu on need Tartu Ülikooli eri üksustes üsna erinevad. Kirjaliku töö vormistamisel tuleks eeskätt juhinduda konkreetse ülesande juhiseist, seejärel vastava üksuse üliõpilastööde vormis-

tamise juhendist. Kui üksuses selline juhend puudub, tuleks kasutada sama valdkonna mõne kõrgema tasandi üksuse (nt teaduskonna) juhendit.

Omad ja võõrad mõtted tekstis

Akadeemiliste tekstide üks eripära on see, et need annavad edasi nii autori enda kui ka teiste autorite mõtteid. Uurimuslikku teksti kirjutades on ülioluline, et kõik teiste autorite tekstidest pärit mõtted oleksid eristatud lugejale üheselt mõistetavalt. Teisi teoseid kasutades tuleb mõista, et refereerimine ei ole sama mis tõlkimine. Võõrkeelse allika kasutamisel tuleks üles kirjutada mõte, mitte laused. Sõnastusest võib üle võtta vaid allikas kasutatud terminid. Vahel on õigustatud küll ka allika täpne tsiteerimine, sel juhul pannakse tsitaat jutumärkidesse ning sõnastus antakse edasi täpselt (isegi kirjavead).

Selliste tekstide loomine, kus sünteesitakse autori enda ja teiste autorite mõtted, on raske ja aeganõudev ülesanne. Eriti keeruline on see esimeste uurimuslike tekstide kirjutamisel, kui üliõpilasel on seesuguste tekstide loomisel veel vähe kogemust. Ka seetõttu on oluline, et kirjutamiseks jääks piisavalt palju aega, et tekst saaks küpseda kogu kirjutamisprotsessi (kavandamine, mustand, teksti ülevaatamine ja viimistlemine) jooksul.

Teksti kavandamise ajal on mõistlik loetud kirjandus ja selle kohta tehtud märkmed organiseerida. Kõik, mida soovitakse kasutada, tuleks üles märkida koos allikaga (lehekülje täpsusega) ning teha märkmetes selget vahet tsitaadil ja refereeringul. Kui mõnest teoreetiliselt olulisest allikast on olemas eestikeelne ülevaade, ei tähenda see enamasti, et selle ülevaate autor on esitatud väidete autor. Sellistel juhtudel tuleb viidata originaalteksti autorile ja vajadusel lisada, kes seda teooriat või seda teemat eesti keeles on tutvustanud. Seejuures on lubamatu refereerida kellegi teost kolmanda autori kaudu ning jätta sellele kolmandale autorile viitamata. Kõik viited tuleks teksti lisada juba mustandi kirjutamise etapis. Nii välditakse seda, et mõni neist kas või kogemata pärast lisamata jääb. Samas on väga oluline, et mustandis formuleeritaks mõte juba originaalses sõnastuses, st tuleb rebida end lahti viidatavate allikate tekstist. Teksti ülevaatamise ja viimistlemise etapis jääb küllalt aega oma mõtte elegantseks sõnastamiseks.

Kasulikke linke¹

Matemaatika-informaatikateaduskonna lõputööde kirjutamise ja kaitsmise juhend:

<http://www.math.ut.ee/et/oppimine/loputoode-kirjutamise-kaitsmine-juhend-0>

Loodus- ja tehnoloogiateaduskonna lõputöödele esitatavad nõuded ja kaitsmise kord:

<http://www.lote.ut.ee/et/oppetoo/loodus-tehnoloogiateaduskonna-loputoodele-esitatavad-nouded-kaitsmise-kord>

Kirjandusele viitamise juhend füüsika (3+2) bakalaureuse- ja magistritöödes:

http://www.chem.ut.ee/sites/default/files/chem/kirjandusele_viitamise_juh_fuusikas1.pdf

Molekulaar- ja rakubioloogia instituudi juhendid:

<http://www.tymri.ut.ee/et/juhendid-0>

Geograafia osakonna bakalaureuse- ja magistritööde koostamise ja kaitsmise juhend:

<http://www.geograafia.ut.ee/et/oppimine/kaitsmised>

Bakalaureusetöö juhend zooloogia osakonnas:

<http://www.zoologia.ut.ee/et/oppimine/bakalaureusetoo-juhend-zooloogias>

Plagiaadi vältimine:

<https://sisu.ut.ee/infhindamine/plagiaat>

EKI e-keelenõu:

<http://kn.eki.ee/>

Eesti keele speller veebis:

http://www.filosoft.ee/html_speller_et/

¹ Vaadatud 3.04.2014

II osa

Intervjuud õppejõududega

Emeriidotsent Uno Veismann (knd)

Tartu Ülikooli loodus- ja tehnoloogiateaduskond; Tartu Observatoorium

Mis on hea kirjaliku töö kriteeriumid teie erialal?

Füüsika valdkonnast rääkides on peamine siiski füüsikaalane sisu. Ei tohi olla eksimusi füüsika ja matemaatika vastu, valemite ja graafikute osas. Vormistuse osas peaks olema normaalne ülesehitus, eessõna, sissejuhatuse ja muuga, kus on ka viidatud eelkäijatele või kirjandusele, sest mõnigi kord on ka terminoloogia sellest lähtuv. Tekst peab olema loetav. Ühest küljest ei saa füüsikas tahta, et tekst oleks kirjanduslik, aga siiski tuleb kasutada akadeemilist stiili.

Kas üliõpilased on piisavalt ette valmistatud, et teha ülikoolis nõutavaid kirjalikke töid, kui nad astuvad bakalaureuseõppesse?

Ei ole ette valmistatud. Arvuti kasutamine ja võrgust tekstide lugemine ei süvendada head keeletunnetust. Kuulen nurinat ülikooli astunute suhtes, aga ka nurinat keskkooli teadmiste suhtes. Mõned käredamad väljendavad arvamust, et ülikooli esimene kursus kulub keskkooli teadmiste lappimisele. Mis siis tekstist või teksti tasemest rääkida.

Milliseid kirjalikke töid teie erialal tehakse?

Teeme praktikumitöid, olen sisse viinud praktikumitööde aruannete korraliku vormistamise. Mõnikord on need seotud mingisuguste eksperimentidega, mõõtmistega, aga mõnikord toetutakse ka kirjandusele. Niikuinii tuleb edaspidi vormistada lõputööd ja projektaruandeid, seega on hea alustada korralike praktikumitööde aru-

annetega, kehtestades elementaarsed reeglid liigenduse ja muu taolise osas. Toimub ka kirjalikke eksameid, referaate teevad tudengid ka.

Üks ülikoolis enim kasutust leidev kirjaliku töö liik on kirjalik eksamitöö. Kas võtate hindamisel peale teksti sisu arvesse ka seda, kas üliõpilaste vastused on loogilise ülesehitusega ja hästi loetavad?

Võetakse pigem küll arvesse, kui on loogikavead lausete ülesehituses, aga see on vaieldav. Füüsikas ikkagi taotleme, et omandatakse füüsikateadmised ja et neid näidataks välja. Töö parandamisel ei tohi lasta ennast vigade parandamise teele minna. Tundub, et teksti vormistamist nõuame küll, aga hindame ikkagi vähem kui füüsika või sisu osa. Grammatikavead ei kahjusta teadmiste poolt. Aga kui aeg-ajalt ilmuvad laused, mis on nii keerulised, et mõte üldse puudub, ei saa sellega leppida.

Kas tekstid, mida teie õppejõuna üliõpilastele lugeda annate, mõjutavad seda, kuidas üliõpilased ise kirjalikke tekste koostavad?

Kuna me ei anna tudengitele väga palju tekste lugeda, siis ma ei jälgi sellekohast tagasisidet ka nii hoolega. Kasutame pidevalt kõnes ja mujal ka terminoloogiat, mida soovime, et tudengid omandaksid. Teaduskeel on füüsikas vägagi konkreetne.

Ma ei näe väljapääsu ilma paberikandjal tekstide ja raamatute lugemiseta. Tundub, et peaks ka füüsikatudengitele mingi kursuse õpetamisel määrama kohustusliku kirjanduse, sest raamatute lugemine järjest väheneb. Mina olen akadeemilise kirjaoskuse omandanud lugemise kaudu. Kuidas saab olla haritud tekstivormistaja, kui ei ole raamatuid lugenud?

Kuidas on korraldatud teie eriala kirjalike tekstide koostamise õpetamine?

Ei oska vastata. Mina näiteks olen andnud teatud raamid ette, näidanud varasemaid töid ja seletanud nõudmisi.

Kas teie erialal on olemas üliõpilastööde kirjutamise juhend?

Ei tea, on olemas teaduskonnasisene juhend, kuidas vormistada lõputööd. Seal on vormistamise ja viitamise kohtagi viimsed peensused kirjas. Meie teadusasutuses on reegel, mida doktorantidele ikka öeldakse, et kui te tahate kuhugi ajakirja artiklit saata, võtke sealtsamast üks artikkel ette ja tehke endale selgeks täpne viitamine ja kõik muu.

Mis on teie erialal üliõpilaste tüüpilised vead kirjalike tööde koostamisel?

Lauses näiteks puudub kas alus või öeldis või läheb mõte kaduma. Eksitakse terminite ja võõrsõnadega. Mind on häirinud alati see, kui töö pealkiri ei ole normi piiridesse langev. Pannakse kas ülimalt lühikesed pealkirjad, näiteks astronoomias paneb keegi pealkirjaks „Kuu“. Teine äärmus on see, et pealkirjaga minnakse nii kau-

gele, et see on tegelikult juba sisukokkuvõte. Eks töö ülesehitus ikka peab ka olema niisugune, et alguses on ülesande lahtikirjutamine, siis on viited varem samal teemal tehtud töödele, seejärel enda katse või meetodika püstitus, saadud tulemused ning nende analüüs. Lõigud ja peatükid võiksid olla proportsionaalsed.

Kui üliõpilased hakkavad tegema oma kraaditööd, kas nende kirjutamis- oskus on siis selleks piisav?

Ei ole piisav. On inimesi, kes omandavad teadusliku kirjaoskuse kuidagi iseenesest, ja on teised, kellel see kuidagi ei lähe. Minu eriala lähedal on niisuguseid inimesi suhteliselt palju. Üldiselt tundub, et tehakse üsna kesiseid lõputöid. Teiste puhul on näha, et raske on kirjutada väikese lugemuse tõttu.

Mis soovitusi/nõuandeid annaksite oma eriala üliõpilastele kirjalike töö- de koostamisel?

Eelpool mainisin artikli vormistamise kohta, et tasub järgida juba avaldatud artikli eeskju. Nii mõnigi kord on tudengitel võimalik neist sõnakonstruksioonid, sissejuhatavad laused mitte just päris kopeerida, aga võtta nendest eeskju, sest on olemas teatud soovituslik kõnepruuk. Otse kasutatud lausete juurde tuleb kindlasti panna viide.

Dotsent Dietmar Pfahl (PhD)²

Tartu Ülikooli matemaatika-informaatikateaduskond, arvutiteaduse instituut

Mis on hea kirjaliku töö kriteeriumid teie erialal?

Kõige tähtsamad on teksti struktuur, mõtete loogiline järjestus ja argumentatsiooni tugevus. Meie eriala inimesed pole harjunud teksti kirjutama, seega on neil teksti loomisel raskusi. Kehtivad ka tehnilise teksti kriteeriumid – terminid peavad olema korrektsed, tekst peab olema sidus, iga mõte peab olema terviklik ja lõpetatud, tähtis ja vähemtähtis peavad olema eristatud.

Kas üliõpilased on piisavalt ette valmistatud, et teha ülikoolis nõutavaid kirjalikke töid, kui nad astuvad bakalaureuseõppesse?

Väga erinevaid üliõpilasi on. Teadusteksti kirjutamine on üliõpilaste jaoks uus, neil tuleb õppida kirjutama uut tüüpi tekste, näiteks abstrakti jms. See on lihtsam neile, kes juba oskavad kirjutada. Teadusteksti puhul on oluline sõnavara ühtsus, grammatiline korrektsus, mõtte selge väljendamine, argumenteerimisoskus. Teadusteksti kirjutamist keskkoolis ei õpetata, seda peaks tegema ülikoolis.

² Intervjuu on tõlgitud inglise keelest

Milliseid kirjalikke töid teie erialal tehakse?

Üliõpilastel lastakse enne lõputöö kirjutamist suhteliselt vähe kirjutada. Antakse kodutöid, millest enamik on näiteks programmeerimisülesanded, aga alati küsitakse ka põhjendusi kriteeriumite valikuks jne. Siis on sellised ülesanded, kus üliõpilased loevad teadusartikleid ja peavad neist kokkuvõtteid tegema, ning seejärel juba lõputööd. Soovitame magistrantidel vähemalt ühe artikli avaldada.

Üks ülikoolis enim kasutust leidev kirjaliku töö liik on kirjalik eksamitöö. Kas võtate hindamisel peale teksti sisu arvesse ka seda, kas üliõpilaste vastused on loogilise ülesehitusega ja hästi loetavad?

Meie erialal pikki kirjalikke vastuseid eksamitöös väga palju ei ole. Peamiselt sõltub hinne teksti arusaadavusest ja sisust. Me ei pööra erilist tähelepanu sellele, kuidas tekst kirjutatud on, sest aega on nagunii vähe.

Kas tekstid, mida teie õppejõuna üliõpilastele lugeda annate, mõjutavad seda, kuidas üliõpilased ise kirjalikke tekste koostavad?

Jah. Kokkuvõtete kirjutamiseks peavad üliõpilased lugema teadusartikleid. Projekti-raportite puhul näitan neile ka positiivseid eeskujusid, seega on neil head näited olemas. Andmebaasidest näevad üliõpilased ka varasemaid bakalaureuse- ja magistritöid.

Kuidas on korraldatud teie eriala kirjalike tekstide koostamise õpetamine?

Bakalaureuseastmes on selle jaoks õppeaine, kus üliõpilastele õpetatakse lõputöö peatükkide kirjutamist ja vormistamist. Ma ei tea, missugust tagasisidet nad kursustelt saavad. Mina oma üliõpilastele annan tagasisidet ka. Ma ei tea, et meil oleks sarnane kursus magistrantidele, aga seda on vaja. Arvutiteaduse üliõpilastel on oma spetsiifilisem kirjutamiskursus. Meie erialal ei ole praegu kirjalike ülesannete standardit, aga me töötame seda välja. Kõige vajalikum on see doktorantidele. Neile tuleb teadusliku teksti kirjutamise alustalad selgeks õpetada. Kuna meil on olemas ka rahvusvaheline magistriõppekava, kuluks ära ka ingliskeelne lõputöö kirjutamise juhend.

Mis on teie erialal üliõpilaste tüüpilised vead kirjalike tööde koostamisel?

Viitamisega on probleeme, üllatavalt tihti on puudu leheküljenumbriid või autori nimi, samuti vormistatakse tabelleid ja graafikuid valesti. Mõnikord on üliõpilased lohakad, näiteks kasutavad mingit terminit, kuid jätavad selle defineerimata. Definiitsioonid peavad olema täpsed, terminoloogia korrektne ja järele kontrollitud. Terminikasutus peab olema ka järjepidev. Üliõpilased pole veel kogenud, nad ei oska asetada ennast lugeja positsioonile.

Kui üliõpilased hakkavad tegema oma kraaditööd, kas nende kirjutamis- oskus on siis selleks piisav?

Üliõpilased on erineval tasemel, aga üldiselt saadakse hakkama. Bakalaureusetöö kirjutamise ajaks on üldiselt tase piisav, vähemalt miinimumstandardile vastatakse. Peale selle oleneb bakalaureusetöö hinne peamiselt töö sisust, mitte niivõrd sellest, kuidas see kirjutatud on. Enamiku üliõpilaste kirjutamise tase paraneb magistriastmeks, aga siis on mõnel juhul uueks väljakutseks inglise keeles kirjutamine.

Kas teie erialal on ühine arusaam, mis on väljendusoskuse roll kirjaliku töö hinde kujunemisel?

On olemas arusaam, mis on vale ja mis on viga, mida kõik tekstis märkavad. Hindamise osas ma ei tea, kas on samasugused kriteeriumid ja meetodid. Üldiselt vaata-
me sisu rohkem kui vormi.

Kui olete õpetanud välisüliõpilasi, siis kui hea on nende kirjalik väljendus- oskus võrreldes Eesti üliõpilastega?

Õpetan nii välisüliõpilasi kui ka eestlasi inglise keeles. Mis puudutab grammatikavi-
gu, näiteks artiklite kasutust, siis selles sõltub palju ka üliõpilase emakeelest. Kirjalik
väljendusoskus üldisemalt sõltub sellest, kas üliõpilane on õppinud kirjutama või
ei ole. Üldjuhul on välisüliõpilased veidi paremad, sest välismaale õppima minevad
üliõpilased on üldiselt paremad. Seega ei pruugi see võrdlus olla päris aus. Leian, et
siinsete üliõpilaste tase on päris hea. Nagu ikka, torkavad rohkem silma need, kes
kohe üldse ei oska kirjutada.

Mis soovitusi/nõuandeid annaksite oma eriala üliõpilastele kirjalike töö- de koostamisel?

Järgige juhendeid ja reegleid. Üliõpilased võiksid otsida lõputööde ja raportite kir-
jutamise kohta lisamaterjale Internetist. Eriti kui aines juhendit ei ole, kui sellest ei
piisa või kui neil on kirjaliku eneseväljendusega probleeme. Plagiaadi kohta käivad
reeglid jms peaksid tulema dekanaadist, et kõik ei peaks leiutama oma standardeid.
Järgige ajakirjade ja konverentside nõudeid. Kui projekti raportite jaoks on olemas
põhi, kasutage seda. Lugege artikleid ja muud tüüpi tekste, analüüsige nende stiili
ja tehnikaid. Kirjutamiskursusel osalemine on kindlasti kasulik.

Professor Toomas Tammaru (PhD)

Tartu Ülikooli loodus- ja tehnoloogiateaduskond, ökoloogia- ja maateaduste instituut, zooloogia osakond

Mis on hea kirjaliku töö kriteeriumid teie erialal?

Peamine on teksti loogilisus, et oleks läbivalt selge küsimus-vastus-struktuur. Teadustekstis peavad olema mõlemad olemas, aga eristatud, sest kõrvalharud on vähem tähtsad ning selgelt peavad näha olema läbiv teema ja telg. Tuleb leida tasakaal – tähtsatel asjadel on rohkem kaalu ja seega peaks neil olema rohkem ruumi tekstis. Teine lähenemine on, et tähtsamad teemad tulevad enne ja vähemtähtsad hiljem. Meie erialal öeldakse tuum enne, seletus ja põhjendused tulevad hiljem, tegu ei ole detektiivilooaga. See kehtib nii eraldi peatükkide kui ka lõigu ja lause kohta. Lõigu esimene lause peaks ütlema teema ära ja teised laused seda toetama. Lauses peaks tähtis osa ja tuum enne tulema ning seejärel detailid. Teadustekst ei ole referaat, juba bakalaureusetöös soovitame midagi teaduslikult uut öelda, jõuda järeldusteni. Tudengid peaksid olema lugenud õpikutekste, kuid stiil peab olema teine. Peab olema selge, kes midagi väidab – lisaks üldtunnustatud tõe(de)le ka autori seisukoht, see on niiöelda hinnasildi põhimõtte. Teadusteksti nõudeid tuleks rakendada bakalaureuseastmest saadik.

Kas üliõpilased on piisavalt ette valmistatud, et teha ülikoolis nõutavaid kirjalikke töid, kui nad astuvad bakalaureuseõppesse?

Ei saa eeldada ega nõuda, et ülikooli tulev inimene teaks teadusteksti nõudeid ning et sellised oskused oleksid juba olemas. Kirjutamise õppimine on pikk protsess, mis areneb edasi ka bakalaureuseastmest edaspidi. Tudengite tasemed on väga erinevad. Üldine kirjutamisoskus näiteks loogilisuse aspektist on sageli halb.

Milliseid kirjalikke töid teie erialal tehakse?

Bakalaureusetöö on referatiivne, on olemas detailne juhend, milline see põhimõtteliselt olema peaks. Töö peab põhinema teaduskirjandusel. Heas töös peab minigi loominguline aspekt sisalduma, millele vastust otsitakse. Meie erialal on õppeaineid, kus lastakse referaate kirjutada, ning antakse kodutöid, kus on vaja mitmele küsimusele pikemad loovamad vastused kirjutada. Nende puhul on peamine arusaadavuse kriteerium, et oleks näha üliõpilase sisulised teadmised. Kirjalikke töid võiks bakalaureuseastmes muidugi rohkem olla, aga samas peaks kõike olema rohkem. Magistritöö peab olema juba oma andmetel põhinev ja teadusartikli formaadis. Bakalaureuseastmes me ei luba inglise keeles kirjutada. Tudengeid tuleb õpetada kirjutama haritud teksti ka eesti keeles. Magistritöid lubame kirjutada inglise keeles, aga neid ei tehta palju.

Kas tekstid, mida teie õppejõuna üliõpilastele lugeda annate, mõjutavad seda, kuidas üliõpilased ise kirjalikke tekste koostavad?

Loodan ja arvan, et ikka mõjutavad. Loetud tekste kasutatakse eeskujudena, ka kirjalikku keelt õpitakse jälgendades. Igasuguste teadustekstidega tutvumine on kasulik. Alguses anname ise lugemiseks tekste, loodame, et nad oskavad neid hiljem ise juurde otsida.

Kuidas on korraldatud teie eriala kirjalike tekstide koostamise õpetamine? Kas teie erialal on olemas üliõpilastööde kirjutamise juhend?

Meil on bakalaureuseastme tudengitele mitu lehekülge pikk juhend. Eraldi ainet ei ole, aga loodame, et juhendajate abil saavad tudengid juhendist aru. Seal on üldpõhimõtted kirjas ja ka vormistuslikku õpetust. On eristatud, milline on hea bakalaureusetöö, struktuur, viitamine jmt. Üsna sarnane juhend on ka magistriastmes, aga magistrantuuris õpetatakse lisaks eraldi ainet, kus tutvustatakse, milles teadustöö seisneb. See on oluline doktorantuuris ja ka otsustamisel, kas nad tahavad sinna edasi minna. Teadlastega suhtlemisel edasises tööelus on samuti oluline teada, mis elu nad elavad. Doktorantidele õpetan artiklite kirjutamist eraldi aiena. Selle jaoks on 15-leheküljeline juhend, mis põhineb peamiselt minu kogemustel, kuidas kirjutada ja teiste artikleid hinnata. Kursusel kirjutavad tudengid mänguartikli väljamõeldud andmestikul, aga põhimõtteliselt erialase suunitlusega ja reeglitele vastavalt.

Mis on teie erialal üliõpilaste tüüpilised vead kirjalike tööde koostamisel?

Vead sõltuvad palju inimesest. Tihti esineb pikkades lausetes loogikavigu. Teadusteksti kirjutamisega kohanemine võib võtta aega, aga see on õpitav oskus. Plagiaat pole meie erialal väga suur probleem.

Kui üliõpilased hakkavad tegema oma kraaditööd, kas nende kirjutamis- oskus on siis selleks piisav?

Enamasti ei ole piisav, aga eks juhendajaga koos see ilus tekst lõpuks koostatakse. Originaaltekstist jääb üldiselt väga vähe järele, teksti peaks koos arutama ja tudengit suunama, sest protsessi käigus õpitakse.

Kas teie erialal on ühine arusaam, mis on väljendusoskuse roll kirjaliku töö hinde kujunemisel?

Ei ole, aga üritame seda tekitada. Bakalaureusetöid hindab komisjon, mis arutab töid mitu tundi, peamiselt küll sisuliselt. Hindame väljendusoskust ja kui see on nii kehv, et mõte ei tule välja, toob see paratamatult kaasa halvema hinde. Juba bakalaureuseastmes õpetame ja hindame, kas tekst näeb teadusteksti moodi välja. Kuna juhendis on punktid välja toodud, mida hindame, siis seda ka arvestatakse. Hea hinde saamiseks tuleb juhendit järgida.

Mis soovitusi/nõuandeid annaksite oma eriala üliõpilastele kirjalike tööde koostamisel?

Lugege ja järgige juhendit, ei ole lihtsam juhendajalt otse küsida. See on hea juhend, me oleme selle kallal palju vaeva näinud. Arutage seda juhendajaga enne kirjutama hakkamist. Kirjutamine on suures osas õpitav, juhendid on selged ja järgitavad.

